

FORTSATT OPINIONSSTÖD FÖR ATT AVVECKLA KÄRNKRAFTEN

SÖREN HOLMBERG

Sammanfattning

Kärnkraften på väljarnas dagordning är en mycket mindre het än den var under storhetstiden kring folkomröstningen 1980. Idag är kärnkraften inte en viktig fråga bland väljarna. Det visar de årliga SOM-undersökningarna. Men det betyder inte att stridsfrågan kärnkraften är avvecklad i opinionen. Sambandet mellan människors åsikter om kärnkraften och partitillhörigheten är bra nära lika stark idag som under 1970-talet. Och den är starkare än under 1980/90-talen. Kärnkraftens åsiktsmässiga partipolarisering har ökat under senare år samtidigt som frågan blivit en allt tydligare vänster-högerfråga. Det betyder att kärnkraften har potential att bli väljarmässigt mer betydelsefull om den hamnar mer i fokus. I så fall gynnas främst partier som är för att avveckla kärnkraften – det vill säga de Rödgröna. Stödet för att använda kärnkraft har minskat till en minoritetsåsikt i Sverige efter olyckan i japanska Fukushima. Fler svenskar vill idag avveckla kärnkraften.

Dagens kärnkraft är ingen modern teknologi som den en gång var på 1950-talet. Då väckte atomenergi hopp och framtidstro (Mahaffey 2009, Moberg 2014). Men det var då. Idag väcker kärnkraft med en gammal teknologi byggd på fissionsreaktorer – och avfall som kräver tusentals års förvaring – ingen riktig entusiasm. Somliga hoppas och tror på en framtid med nya reaktorer baserade på fusionsteknik. Men dit tycks vägen fortfarande lång och mycket kostsam. Under tiden har kärnkraftsanvändandet sedan ett tiotal år stagnerat i världen med en produktion kring 380 GW el per år. Det ger en el-andel på endast omkring 11 procent av världens samlade elproduktion 2014. Antalet reaktorer håller sig kring 440 med en planerad nybyggnad på cirka 65 reaktorer (European Nuclear Society 2016; World Nuclear Association 2016). Större delen av de nya planerade reaktorerna återfinns i Kina, Ryssland och Indien. I Västvärlden byggs/planeras få nya reaktorer efter kärnkraftsolyckan i Fukushima 2011 (Mahaffey 2014). Tvärtom har flera västländer med Tyskland i spetsen börjat avveckla kärnkraften. Framtids-satsningarna gäller istället förnybar energi som solkraft och vindkraft.

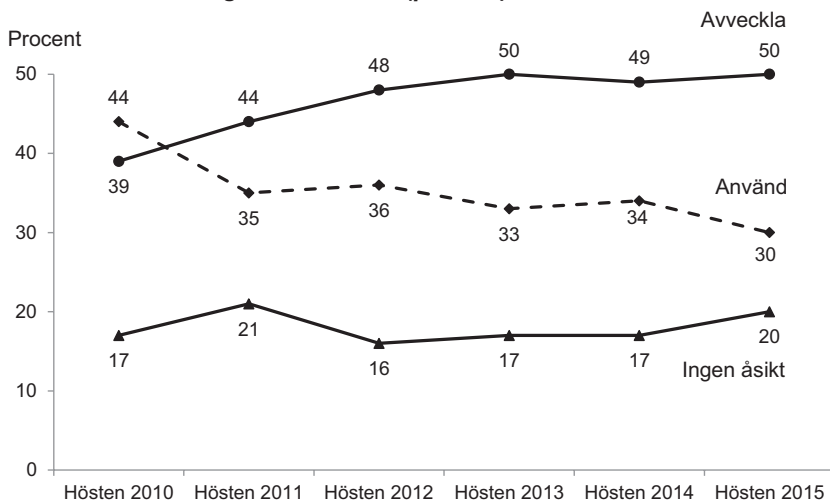
Sverige tillhör de länder som tidigt satsade stort på kärnkraft (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977, Holmberg och Asp 1984). Och som likaså tidigt bestämde sig för att avveckla kärnkraften – dock som det visade sig bara på pappret. När kärnkraften skulle vara avvecklad 2010 beslutade riksdagen istället att avveckla

Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige, 2010–2015 (procent)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Avveckla kärnkraften snarast	8	10	11	11	11	12
Avveckla kärnkraften, men utnyttja de 10 kärnkraftsreaktorer vi har tills de tjänat ut	31	34	37	39	38	38
Använd kärnkraften och ersätt de nuvarande reaktorena med som mest 10 nya reaktorer	27	24	25	23	25	22
Använd kärnkraften och bygg fler reaktorer än nuvarande 10 i framtiden	17	11	11	10	9	8
Ingen uppfattning/ej svar	17	21	16	17	17	20
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal personer	1 653	1 597	1 524	1 644	1 705	1 738

Kommentar: Frågan lyder: *Vilken är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?* Svartalternativen framgår i tabellen. Frågan ställdes för första gången i SOM 2010. Samtliga svarande ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2015.

Figur 1 Avveckla eller använd kärnkraften på lång sikt? Opinionsutvecklingen, 2010–2015 (procent)

Kommentar: För frågans lydelse, se tabell 1. Procenten har beräknats bland samtliga svarande i SOM-undersökningarna. Antalet svarspersoner är ca 1 600–1 700 för de olika undersökningsåren. Kärnkraftsolyckan i Fukushima inträffade i mars 2011, ungefär ett halvår innan SOM:s höstmätning 2011.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2015.

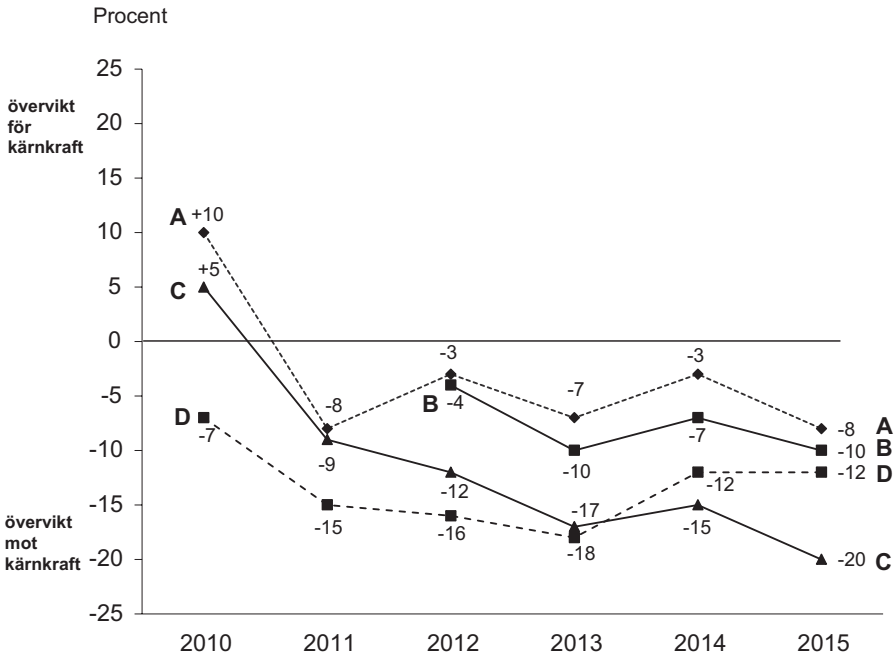
avvecklingsplanen, och tillåta en utbyggnad av nya reaktorer i Sverige. Den ej utfasade kärnkraften innebär att Sverige fortfarande har en stor el-produktion byggd på kärnenergi – strax över 40 procent 2015. Det är den sjätte högsta andelen i hela världen.

Men Fukushimaolyckan ledde även i Sverige till att viljan att satsa på ny kärnkraft svalnade (Holmberg 1991, 2011, 2012). Denna avsvälning syntes inte minst tydligt i den allmänna opinionen. Kärnkraftsförespråkarna som varit i opinionsöverläge innan härdsmltan i Fukushima hamnade snabbt i opinionsunderläge. Och detta underläge svängde inte tillbaka till ett överläge åren efter Fukushima (Holmberg 2014). Snarare förstärktes underläget. Frågan är nu vad som hänt med kärnkraftsopinionen efter valet 2014. Har kärnkraftsförespråkarna börjat återta mark, eller är fortfarande avvecklingsförespråkarna kvar i det överläge som Fukushimaolyckan gav dem?

Opinionsövertikt för avveckling

Resultaten i tabell 1 och figur 1 och 2 visar att avvecklingsåsikten fortsatt har en klar opinionsövertikt på gränsen till en majoritetsposition i SOM-mätningen hösten 2015. Femtio procent vill avveckla kärnkraften på lång sikt medan endast 30 procent vill använda den. Övriga 20 procent har ingen bestämd åsikt. Valhösten 2010 – pre-Fukushima – var opinionsläget helt omvänt med 44 procent som ville använda kärnkraften mot 39 procent som fördrog en avveckling. Reaktorhaveriet i Japan skakade om opinionen rejält. Och än finns inga tecken på att stödet för kärnkraften är på väg tillbaka.

Slutsatsen att kärnkraftsmotståndet har ett tydligt överläge i opinionen understyks av att flera olika mätningar i SOM-undersökningarna visar på i huvudsak samma resultat. De fyra mätserier som forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* konstruerat och systematiskt följer indikerar samma utveckling (se figur 2).¹ Stödet för kärnkraften sjunker kraftigt omedelbart efter olycka i Fukushima, och har sedan förblivit i opinionsunderläge – ett underläge som förstärks efter valet 2014.

Figur 2 Stödet för kärnkraften bland svenska folket 2010–2015 (balansmått)

- A:** Andel satsa mer/satsa ungefär som idag minus andel satsa mindre än idag/helt avstå från energikällan.
- B:** Andel mycket/ganska positiv till kärnkraft minus andel mycket/ganska negativ.
- C:** Andel använd kärnkraft långsiktigt i Sverige minus andel avveckla kärnkraften.
- D:** Andel dåligt förslag minus andel bra förslag på påståendefrågan: "Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften".

Kommentar: De fullständiga resultaten redovisas i Hedberg och Holmberg (2016).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2015.

Seglivad stridsfråga

Kärnkraften som politisk konfliktfråga är idag en gammal veteran bland svenska stridsfrågor. Den politiserades redan på 1970-talet, och har förblivit en stridsfråga sedan dess (Holmberg 2012, Holmberg och Hedberg 2013). Ibland mer omstridd i debatten, ibland något mindre kontroversiell – men hela tiden med klara åsiktsmotsättningar mellan flera olika partier. Under frågans snart femtioåriga historia har opinionen förändrats drastiskt flera gånger, påverkad av katastrofer och kampanjer. Dock, genom åren och alla dessa opinionsförändringar har anhängare respektive motståndare till kärnkraften i allt väsentligt varit stabilt förankrade i samma sociala och politiska grupper. Stödet till kärnkraften har gått upp och ned, men sväng-

ningarna har i de flesta fall varit åt samma håll. De sociala och politiska mönster som åsikterna om kärnkraften hade när frågan blev omstridd i början av 1970-talet kan fortfarande iakttagas idag på 2010-talet. Folkomröstningens resultat följde inte Sverige, men spåren av de skyttegravar som grävdes syns alltför i opinionen. De politiska och sociala grupper som var mest positiva respektive mest negativa till kärnkraft för fyrtio år sedan är i huvudsak samma grupper som är mest för eller emot att använda kärnenergi idag på 2010-talet.

Resultaten i tabell 2 redovisar hur opinionsstödet för kärnkraften har förändrats i olika politiska och sociala grupper under åren 2010–2015. Mätningen 2010 gjordes före olyckan i Fukushima, de övriga efter. Siffrorna visar andelen svarande som vill använda kärnkraften långsiktigt. Före Fukushima år 2010 anger 44 procent av SOM:s svarspersoner att de vill använda kärnkraften på längre sikt. År 2015 har den andelen minskat till 30 procent – en nedgång på 14 procentenheter. Hur motsvarande minskning ser ut i olika samhällsgrupper specificeras i tabell 2. Där kan man också se hur kärnkraftsopinionen mer kortsiktigt förändrats sedan valet 2014.

När det gäller demografiska och sociala grupper är det idag män, äldre personer och högre tjänstemän som är mest för att långsiktigt använda kärnkraften. Minst positiva är kvinnor, ungdomar, arbetare och jordbrukare. I folkomröstningen för trettiofem år sedan återfinns vi samma mönster. En social grupptillhörighet som dock uppvisar ett något annorlunda samband med kärnkraftsåsikten jämfört med 1980 är graden av utbildning. I folkomröstningen röstade högutbildade mer mot kärnkraften än lågutbildade (Holmberg och Asp 1984). Idag på 2010-talet finns inte längre ett sådant samband. Hög- och lågutbildade har idag mycket likartade åsikter om kärnkraftens framtid.

Åsiktsbilden bland de olika partiernas sympatisörer känns i vissa grunddrag igen från 1970-talet. Vänsterpartiets anhängare är bland de mest kärnkraftsnegativa medan moderata sympatisörer är bland de mest positiva. Så var det också i folkomröstningen. Men för flera av de övriga partiernas sympatisörer finner vi ett delvis förändrat åsiktsmönster. Politiskt viktigast är S-anhängarnas förändring från att 1980 ha varit bra nära lika positiva till kärnkraft som Moderaternas väljare till att under 2010-talet vara klart mindre för att använda kärnenergi än M-sympatisörer. Tre andra partiers väljare som också tenderar att ha andra kärnkraftsåsikter idag jämfört med i folkomröstningen är KD-, FP- och C-sympatisörer. Men till skillnad från S-anhängare har KD/FP/C-väljare inte blivit mer kärnkraftskritiska. De har istället blivit mer positiva till kärnkraft.

Kärnkraften som konfliktnärlig fråga har blivit mer av en blockdelande fråga – och en vänster-högerfråga. Det syns inte minst tydligt i hur de nya partiernas väljare tar ställning i frågan om kärnkraftens framtid. Miljöpartiets och Feministiskt initiativs sympatisörer är mycket klart emot kärnkraften, mest så av alla partiernas sympatisörer. Och MP liksom FI har väljare som till övervägande delen placerar sig ideologiskt till vänster i valet 2014. På andra kanten har vi Sverigedemokraterna vars väljare

Tabell 2 Andel som är för att kärnkraften används efter social och politisk grupptillhörighet, 2010–2015 (procent)

	Procent använd kärnkraften					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Samtliga	44	35	36	33	34	30
Man	57	49	47	47	47	44
Kvinna	31	23	25	19	22	18
16–29	30	21	25	23	28	21
30–49	41	36	34	35	34	28
50–64	40	38	40	34	33	30
65–85	49	40	40	34	36	33
Lågutbildade	40	30	36	31	30	28
Medellåg	45	32	35	38	39	32
Medelhög	44	40	37	32	36	27
Högutbildade	47	40	37	32	31	28
Arbetarhem	35	31	30	29	28	25
Tjänstemannahem	55	41	40	35	36	32
Högre tjänstemannahem	56	55	57	49	46	39
Jordbrukarhem	43	25	26	25	35	21
Företagarhem	50	38	52	36	46	38
Landsbygd	40	32	35	32	32	30
Tätort	42	32	39	38	34	31
Stad	47	38	38	33	35	30
Storstad	43	36	32	31	35	26
Klart till vänster	22	22	18	20	11	9
Något till vänster	27	26	28	23	25	17
Varken vänster eller höger	38	29	27	27	31	23
Något till höger	58	43	52	45	47	43
Klart till höger	70	60	67	58	56	56
V	14	21	13	12	16	15
S	33	29	27	25	26	16
MP	13	10	18	11	8	8
C	38	25	27	17	32	27
FP	62	53	43	38	49	45
KD	51	39	34	40	42	46
M	63	51	58	53	53	39
SD	63	54	50	49	49	53
FI	-	-	-	-	9	12
Inget parti	24	21	16	20	24	25

Kommentar: Frågeformuleringen redovisas i tabell 1. Samtliga som deltagit i SOM-undersökningarna ingår i procentbasen. Antalet svarspersoner är ca 1 600–1 700 respektive undersökningsår. För de mindre partierna KD och FI är antalet svarande mycket begränsat, kring 40–60 personer.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2010–2015.

i valen 2010 och 2014 anger att de hör hemma i mitten eller till höger på den ideologiska skalan. Och en majoritet bland dem är för en långsiktig användning av kärnkraft i Sverige, mest så av alla partiers anhängare.

Kärnkraften har blivit en vänster-högerfråga

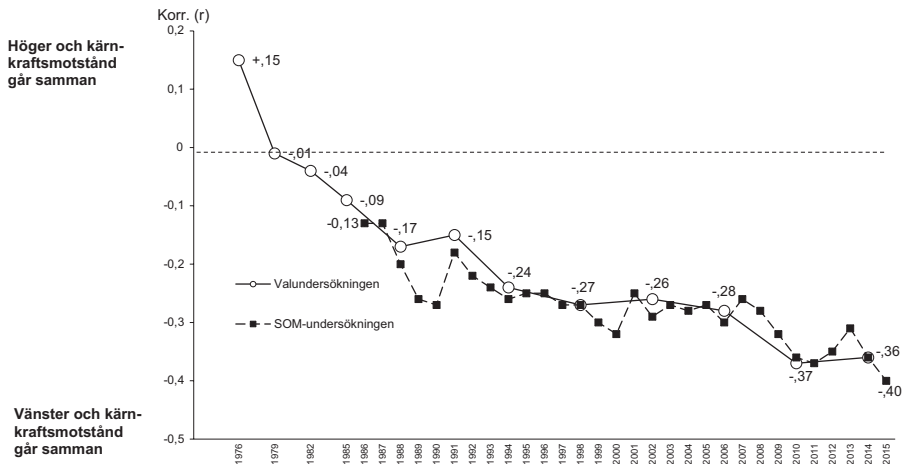
Då på 1970-talet, när kärnkraften partipolitiserade fanns i opinionen en svag koppling mellan ideologisk högerposition och motstånd mot kärnkraft. I valet 1976 var väljare som röstade på dåtidens största borgerliga parti, Centerpartiet, de som var mest negativa till att utnyttja kärnkraft. Väljare som röstade på Socialdemokraterna var de som var mest för kärnkraft. Däremellan befann sig väljare som stödde V, FP eller M (Holmberg, Westerståhl och Branzén 1977, Petersson 1977). Kärnkraftsmotståndets högerfärgning bleknade dock snabbt och ersattes med ett nollsamband mellan vänster-högerposition och kärnkraftsåsikt. Ett nollsamband som fanns åren kring folkomröstningen 1980. Det talades om kärnkraften som en ny konkurrerande konfliktdimension till den traditionella vänster-högermotsättningen (Holmberg 1978, Vedung 1979, Petersson 1979, Korpi 1980). Men även nollsambandet visade sig vara relativt kortlivat. Redan under slutet av 1980-talet, efter kärnkraftolyckan i Tjernobyl, började kärnkraftsmotståndet uppvisa en viss vänsterfärgning. Personer ideologiskt till vänster tenderade att bli mer negativa till kärnkraft jämfört med personer ideologiskt till höger (se figur 3).

Den konkurrerande alternativa dimensionen började så sakteliga falla samman och gå upp i den gamla vänster-högerdimensionen. Förändringen var ingen tillfällighet. Utvecklingen mot ett alltmer vänsterfärgat kärnkraftsmotstånd och ett alltmer högerfärgat stöd för kärnkraft har fortsatt ända tills idag. Sambandet mellan människors vänster-högerposition och kärnkraftsåsikt har aldrig varit starkare än i den senaste SOM-undersökningen 2015. Den imperialistiska vänster-högerdimensionen har erövat och koloniserat den tidigare konkurrerande kärnkraftsdimensionen.

Inte en av väljarnas viktigaste frågor, men en starkt partipolitiserad fråga

En viktig skillnad mellan 1970-talet och 2010-talet är att kärnkraften inte längre är en av väljarnas viktigaste frågor. Det var den i valen 1976 och 1979 och i folkomröstningen 1980 (Holmberg 1981, Holmberg och Asp 1984). Men sedan dess har kärnkraften inte legat högt på någon topplista över viktiga frågor. Under de senaste tjugofem åren har endast 1–2 procent av de svarande i SOM-studierna pekat ut energi och kärnkraft som viktiga samhällsfrågor. Kärnkraften på väljarnas dagordning är mycket mindre het än den var under storhetstiden på 1970-talet.

Figur 3 Sambandet mellan svenska folkets ideologiska vänster-högerposition och åsikten om kärnkraftens framtid (korrelation(r))

Kommentar: Den subjektiva vänster-högerskalan är elvgradig i Valundersökningen och femgradig i SOM-undersökningen. Kärnkraftsåsikten har i Valundersökningen mätts med en tudelad fråga – för eller emot kärnkraft (utom 1976). I SOM-undersökningen har vi använt en femgradig kärnkraftsfråga fram till 1995, därefter en fyrgradig. Korrelationskoefficienten (r) kan variera mellan -1.00 och +1.00.

Källor: Den nationella SOM-undersökningen 1986–2015; Valundersökningen 1976–2014.

Men – och det är ett väsentligt men – sambanden mellan människors kärnkraftsåsikter och partitillhörighet är inte särskilt mycket svagare idag än under 1970-talet. Och de är starkare idag än under 1980- och 1990-talen (Holmberg 1994, 1999). Kärnkraften har långt ifrån avpolitiserats bland väljarna. Partipolariseringen under 2010-talet är nästan lika påtaglig som under kärnkraftfrågans mest konfliktfyllda år kring folkomröstningen. Kopplingen mellan partisympati och kärnkraftsåsikt var som starkast med eta-värden på .45 till .49 åren 1976–1980. Under 1980- och 90-talen sjönk sambanden till omkring .35 i genomsnitt, för att åter öka till strax över .40 efter millennieskiftet. I SOM-undersökningen 2015 är eta-sambandet parti-kärnkraftsåsikt .43. Inte fullt ut lika starkt som under kärnkraftens dominansår på 1970-talet, men inte långt ifrån. Kärnkraftens åsiktsmässiga partipolarisering har inte minskat bland väljarna under senare år. Den har tvärtom ökat. Och kärnkraftsfrågan har blivit en allt tydligare vänster-högerfråga.

Björnen sover

Kärnkraften är inte en viktig fråga bland dagens svenska väljare. Men den är en klart partipolariserad fråga och en alltmer ideologiskt vänster-högerladdad fråga.

Det betyder att kärnkraften kan bli väljarmässigt betydelsefull om den hamnar mer i fokus. Den har potential att ånyo bli en central valfråga som kan få många svenskar att välja parti utifrån sina kärnkraftsåsikter.

Björnen sover. Den är inte farlig bara man är varlig. Men om den vaknar kan den vara mest farlig för de borgerliga partierna och Sverigedemokraterna. Det är de som är mest för att använda kärnkraft i Sverige. Efter olyckan i Fukushima är den åsikten mindre populär. De Rödgrönas åsikt att kärnkraften långsiktigt skall avvecklas är mer populär. Dock, det är långt till nästa val. Kärnkraftsopinionen har svängt förr. Den kan svänga igen.

Noter

- ¹ Forskningsprojektet *Energiopinionen i Sverige* startades i nuvarande form år 1999. Det leds av Sören Holmberg och Per Hedberg. Projektet stöds ekonomiskt av Energimyndigheten. Se Hedberg och Holmberg 2016.
- ² Observera dock att M-sympatisörer 2015, en reducerad skara efter valförlusten 2014, inte är de mest kärnkraftspositiva. I mätningen 2015 är istället SD-sympatisörer, med relativt många nyvunna väljare från M, de mest positiva till att använda kärnkraften. Om riksdagsvalet 2014 se Holmberg, Näsman och Gustafsson 2015 och Oscarsson och Holmberg 2016.

Referenser

- European Nuclear Society 2016.
- Hedberg, Per och Holmberg, Sören (2016). *Åsikter om energi och kärnkraft*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (1981). *Svenska väljare*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, Sören (1991). *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl*. Stockholm: SKN.
- Holmberg, Sören (1994). "Att ha eller inte ha kärnkraft", i Holmberg, Sören och Lennart Weibull (red), *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2011). "Kärnkraftsopinionen pre-Fukushima", i Holmberg, Sören, Lennart Weibull och Henrik Oscarsson, (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2012). "En resa med kärnkraftsopinionen", i Bergstrand, Mats (red) *Upplyst eller utfrys – en antologi om energimarknaden*. E.ON Sverige.
- Holmberg, Sören (2014). "Kärnkraft på väg ned", i Bergström, Annika och Henrik Oscarsson, (red) *Mittfåra & Marginal*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, Jörgen Westerståhl och Karl Branzén (1977). *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Publica.

- Holmberg, Sören och Kent Asp (1984). *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Publica.
- Holmberg, Sören och Per Hedberg (2013). *Energy Opinion Compared Across Time and Space*. Gothenburg: The SOM Institute at the University of Gothenburg.
- Holmberg, Sören, Per Näsman och Torbjörn Gustafsson (2015). *Så tycker väljarna. Sveriges Televisions Vallokalsundersökning*. Stockholm: Sveriges Television.
- Korpi, Walter (1980). Kärnkraften och politikens dimensioner. *Sociologisk forskning Nr 3-4*
- Moberg, Åsa (2014). *Ett extremt dyrt och livsfarligt sätt att värma vatten. En bok om kärnkraft*. Stockholm: Natur & Kultur
- Mahaffey, James (2009). *Atomic Awakening: A New Look at the History and Future of Nuclear Power*. New York: Pegasus Books.
- Mahaffey, James (2014). *Atomic Accidents*. New York: Pegasus Books.
- Oscarsson, Henrik och Sören Holmberg (2016). *Svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Petersson, Olof (1977). *Väljarna och valet 1976*. Stockholm: Statistiska centralbyrån
- Petersson, Olof (1979). *Regeringsbildningen 1978*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Vedung, Evert (1979). Kärnkraften ger en ny blockbildning i politiken. *Tvårsnitt: 1*. World Nuclear Association 2016.